

บทที่ 7

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์ลักษณะของอุตสาหกรรมข้าวในประเทศไทย" เป็นการศึกษาถึงภาพรวมของกระบวนการผลิตข้าว ลักษณะการกระจายข้าว และลักษณะทั่วไปของอุตสาหกรรมข้าวทั้งระบบ เมื่อพิจารณาในเชิงโครงสร้าง พฤติกรรม การดำเนินบทบาท และเนื้อหา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ปฏิบัติงานภายในองค์กรและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ โดยมีองค์กรผู้ผลิตข้าวทั้งในภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจ และเอกชน เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผลการวิจัยสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ต่างๆ ดังนี้

1. อุตสาหกรรมข้าวในประเทศไทย สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

ก. อุตสาหกรรมข้าวที่ผลิตและให้บริการข้าวผ่านสื่อมวลชน ซึ่งปัจจุบันพบว่า มีเพียงสำนักข่าวไทยเพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่กล่าวได้ว่าเป็นสำนักข่าวระดับชาติซึ่งทำหน้าที่ในการรวบรวมข่าวทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อกระจายไปสู่สื่อมวลชน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ประกอบการข่าวสารที่จะนำข่าวเหล่านี้ไปผลิตและกระจายไปสู่ผู้รับสารอีกทอดหนึ่ง โดยการผลิตข่าวของสำนักข่าวไทยสามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะที่สำคัญ คือ 1. การผลิตข่าวเพื่อให้บริการแก่สื่อมวลชนและสมาชิกทั่วไปในรูปของหนังสือข่าวซึ่งถือเป็นบทบาทสำคัญที่สุด และ 2. การผลิตข่าวป้อนให้สถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. และสถานีโทรทัศน์ ไทยทีวีสี ช่อง 9 เพื่อกระจายไปสู่ผู้รับสารในรูปของรายการข่าววิทยุกระจายเสียง และรายการข่าวโทรทัศน์ ภาครต่างๆ ของทางสถานีฯ

ข. อุตสาหกรรมข้าวที่ผลิตและกระจายข่าวให้แก่ผู้รับสาร ซึ่งหมายถึง กลุ่มสถาบันสื่อมวลชน ซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการผลิตและขายข่าวให้แก่ผู้รับสารโดย

ตรง ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1. อุตสาหกรรมข่าวที่สังกัดสื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งผลิตข่าวเผยแพร่ในรูปแบบของหนังสือพิมพ์และนิตยสารข่าว, 2. อุตสาหกรรมข่าวที่สังกัดสื่อวิทยุกระจายเสียง ซึ่งผลิตข่าวเผยแพร่ในรูปแบบของรายการข่าววิทยุกระจายเสียง และ 3. อุตสาหกรรมข่าวที่สังกัดสื่อวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งผลิตข่าวเผยแพร่ในรูปแบบของรายการโทรทัศน์

2. ลักษณะของอุตสาหกรรมข่าวในประเทศไทย สามารถสรุปได้ ดังต่อไปนี้

ก. คุณลักษณะในเชิงโครงสร้างและเนื้อหาของอุตสาหกรรมข่าว ได้รับผลกระทบมาจากการที่สมาชิกของอุตสาหกรรมมีสถานภาพเป็นสถาบันสื่อ ทำให้โครงสร้างของอุตสาหกรรมข่าวทั้งระบบต้องตอบสนองต่อโครงสร้างภายนอกที่ใหญ่กว่า อันได้แก่ บริบทในตำนานกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ เป็นสำคัญ นอกจากนี้การมีสถานภาพดังกล่าวมักส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์วิถีปฏิบัติต่างๆ ด้วยการควบคุมตามสายการบังคับบัญชา ซึ่งแสดงถึงการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางเป็นหลัก อันเป็นผลกระทบสำคัญให้เกิดระบบการผลิตตามแนวทางเดิมที่มีอยู่ ตลอดจนจำกัดความคิดสร้างสรรค์ของบุคลากรไปโดยปริยาย

นอกจากนั้นแล้ว การศึกษาในเชิงโครงสร้างของอุตสาหกรรมข่าว ยังพบว่าสมาชิกทั้งหมดของอุตสาหกรรมมีความสัมพันธ์กันเช่นเห็นได้ชัด (interlocking Relationship or intertwined) อันเนื่องมาจากการแข่งขันในเชิงผลประโยชน์ โดยมีแหล่งทรัพยากรเดียวกัน อันได้แก่ ผู้รับสาร กลุ่มโฆษณา และเงินทุน แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกทั้งหมดของอุตสาหกรรมก็สามารถดำรงอยู่ในธุรกิจนี้ได้ ด้วยการสร้างขอบเขตเฉพาะทางการตลาด (Niche) ที่แตกต่างกันไป ใน 4 ลักษณะที่สำคัญ คือ

1. ระบบเนื้อหา (Content system) โดยอุตสาหกรรมข่าวที่สังกัดสื่อสิ่งพิมพ์และวิทยุโทรทัศน์ได้ผลิตเนื้อหาในระบบข้อมูลข่าวสาร (Information system) ควบคู่กับเนื้อหาในระบบสร้างสรรค์ (Creative system) เป็นจุดขาย ขณะที่อุตสาหกรรมข่าววิทยุกระจายเสียงผลิตเนื้อหาในระบบข้อมูลข่าวสารเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ อุตสาหกรรมข่าวทั้งระบบยังมีการสร้างความชำนาญเฉพาะด้านให้แก่เนื้อหาข่าวด้วยวิธีการแตกต่างกันต่างๆ เมื่อนำเสนอเนื้อหาข่าวเรื่องเดียวกัน และสร้างมาตรฐานเดียวกันให้แก่

เนื้อหาข่าวที่นำเสนอ เพื่อการแข่งขันซึ่งกันและกันในการแย่งชิงผู้รับสาร

2. แหล่งรายได้ ซึ่งมี 4 ลักษณะ คือ 1. การผสมผสานระหว่างการขายตรงและการขายโอกาสการเข้าถึงผู้รับสารโดยสมาชิกของอุตสาหกรรมข่าวที่สังกัดสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งหมด 2. การขายโอกาสการเข้าถึงผู้รับสารเท่านั้น โดยสมาชิกของอุตสาหกรรมข่าววิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ในระบบที่ผู้รับสารไม่ต้องชำระเงิน ซึ่งดำเนินการในเชิงพาณิชย์ทั้งหมด 3. การขายตรงแก่ผู้รับสารโดยสมาชิกของอุตสาหกรรมข่าวโทรทัศน์ในระบบบอกรับเป็นสมาชิก และ 4. การได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล โดยสมาชิกของอุตสาหกรรมข่าวที่ไม่ได้ดำเนินการในเชิงพาณิชย์ ซึ่งสังกัดภาครัฐบาล

3. อุปสรรคในการเข้าสู่อุตสาหกรรมข่าวทั้งระบบ โดยสมาชิกของอุตสาหกรรมข่าวที่สังกัดสื่อสิ่งพิมพ์สามารถเป็นเจ้าของสื่อได้ แต่ติดขัดที่นโยบายและกฎหมายตลอดจนเงินทุนและบุคลากร ขณะที่สมาชิกของอุตสาหกรรมข่าววิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์คลื่นได้เพียงพุดินนัยเท่านั้น ทั้งนี้เพราะกฎหมายและนโยบายที่คับแคบของรัฐบาล ซึ่งต้องอาศัยสายสัมพันธ์ (Connection) ในเข้าถึงสื่อ นอกเหนือจากการใช้เงินลงทุนสูงรวมถึงบุคลากรซึ่งต้องมีความชำนาญเฉพาะด้านมากกว่า

4. คุณลักษณะในเชิงโครงสร้างของขอบเขตในการปฏิบัติการที่ต่างกัน เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพ (Capacity) และ ทักษะเฉพาะ Competence)

บ. คุณลักษณะทางพฤติกรรมและเนื้อหาของอุตสาหกรรม เป็นผลลัพท์ที่ได้จากการมีโครงสร้างในลักษณะดังกล่าวข้างต้น ซึ่งมีปรากฏให้เห็นใน 3 ลักษณะ คือ

1. พฤติกรรมการตัดสินใจของสมาชิกของอุตสาหกรรมข่าวมักขาดหลักเหตุผลที่แน่ชัด ทั้งนี้เพราะตลาดของสื่อมีความผันผวนได้ง่าย ผนวกกับการมีความกดดันจากการแข่งขันที่สูงขึ้นทุกขณะ ทำให้การลอกเลียนแบบความสำเร็จซึ่งกันและกันเกิดขึ้นได้ง่ายเพื่อความอยู่รอดเป็นเหตุผลสำคัญแทนที่จะเสี่ยงต่อความสูญเสียจากการสร้างสรรค์ โดย

สมาชิกของอุตสาหกรรมข้าวหนังสือพิมพ์ มักมีการเลียนแบบทั้งในฐานะที่เป็นหน่วยธุรกิจด้วยการแปรรูปองค์กรเป็นบริษัทมหาชนอย่างเห็นได้ชัด รวมถึงการดำเนินธุรกิจสื่อสารมวลชนครบวงจร และในฐานะของความเป็นมืออาชีพทั้งในส่วนเนื้อหาและการตลาด ส่วนสมาชิกของอุตสาหกรรมข้าววิทยุกระจายเสียงเลียนแบบในด้านรูปแบบรายการ และวิธีการนำเสนอเป็นหลัก ซึ่งคล้ายกับอุตสาหกรรมข้าววิทยุโทรทัศน์ที่มักเลียนแบบความถี่ในการรายงานข่าว วิธีการนำเสนอและประเภทเนื้อหา เช่นกัน

2. นวัตกรรมทางเทคโนโลยี แสดงให้เห็นถึงการควบคุมอย่างมากในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน อันได้แก่ การวางแผน การซื้อข่าว การคัดเลือกและการนำเสนอ เมื่อพิจารณาใน 3 ลักษณะ คือ 1. เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่นำมาใช้ในการทำงาน 2. การวางขั้นตอนในการปฏิบัติงานที่แน่ชัด และ 3. การประเมินผลการปฏิบัติงาน นั้น นับว่ามีทั้งผลดี คือ เนื้อหามีมาตรฐานและความถูกต้องมากขึ้น ขณะที่ผลเสีย คือ การสร้างสรรค์ใหม่ๆ เกิดขึ้นได้ยาก เนื่องจากการควบคุมและตรวจสอบทั้งรูปแบบ สไตส์ และเนื้อหาตามสายการบังคับบัญชานั้นเอง

3. นวัตกรรมการค้าระหว่างสมาชิกของอุตสาหกรรมข้าว ซึ่งดำเนินการในเชิงพาณิชย์ และผู้ซื้อ คือ กลุ่มโฆษณา ไม่ได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างราคาและคุณค่าของเนื้อหาอย่างแท้จริง แต่เป็นไปตามความพอใจในการกำหนดราคาของผู้ผลิตและความพอใจในการซื้อพื้นที่และเวลาโฆษณา ด้วยหลักเกณฑ์อื่นๆ อาทิ ขนาดและคุณภาพผู้รับสาร การสร้างความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ ความสนิทสนมระหว่างผู้ผลิตและผู้ซื้อ ความต้องการสร้างภาพพจน์ให้กับสินค้า เป็นต้น

ค. การดำเนินบทบาทของอุตสาหกรรมข้าว เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้ คือ

1. รายได้และผู้รับสาร ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้สมาชิกของอุตสาหกรรมข้าวที่ดำเนินการในเชิงพาณิชย์ ซึ่งขายทั้งปริมาณและคุณภาพผู้รับสารต้องดำเนิน

บทบาทในการแข่งขันทางการตลาดโดยมุ่งเน้นที่การแข่งขันด้านโฆษณา โดยมีการแข่งขันด้านผู้อ่านเป็นตัวแปรต้นที่สำคัญ ประกอบการดำเนินงานวิจัยทางการตลาดเพื่อให้มีข้อมูลในเชิงปริมาณและคุณภาพของผู้รับสารที่เหมาะสมกับการขายโฆษณา เป็นหลักฐานอ้างอิงมากกว่าที่จะขายนิสัยการอ่าน การฟังหรือการชม หรือตอบสนองต่อความต้องการและพึงความพอใจของผู้รับสารอย่างแท้จริง

2. ระเบียบข้อบังคับและหลักกฎหมาย มีผลโดยตรงการดำเนินการโฆษณาของอุตสาหกรรมข่าวทั้งระบบอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในด้านการผลิตเนื้อหา การแจ้งชื่อหนังสือพิมพ์ กำหนดการออกหนังสือพิมพ์ ขณะที่สมาชิกของอุตสาหกรรมข่าววิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์นั้น หลักเกณฑ์ดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อการผลิตเนื้อหาและภาพข่าว รวมถึงการโฆษณาและบริการธุรกิจเป็นสำคัญ

3. หลักเกณฑ์ทางด้านผู้บริโภค อันได้แก่ โฆษณา มีอิทธิพลต่อการสร้างเงื่อนไขในการดำเนินการโฆษณาให้กับสมาชิกของอุตสาหกรรมข่าวที่ดำเนินการในเชิงพาณิชย์โดยตรง ทั้งโดยการกำหนดรูปแบบ (Format) ที่จะดึงดูดผู้รับสารไปสู่เนื้อหาโฆษณา การต่อต้านเนื้อหาที่มีลักษณะขัดแย้งสูงด้วยการไม่เข้าอุ้งมือกรายการ ด้วยเหตุผลที่ว่าผู้รับสารมักสนใจเนื้อหาดังกล่าวมากกว่าโฆษณา รวมถึงภาพพจน์ที่จะเกิดขึ้นกับสินค้า และการบังคับในทางอ้อมให้สมาชิกของอุตสาหกรรมข่าวต้องมีการสร้างความแตกต่างให้กับสินค้าหนังสือพิมพ์หรือรายการข่าว ด้วยหลักเกณฑ์ต่างๆ

4. วัตถุประสงค์ของอุตสาหกรรม อันหมายถึง เจ้าของ ผู้ถือหุ้น หรือ ผู้ให้เครดิต สามารถสร้างเงื่อนไขในการดำเนินการโฆษณาทางการผลิตเนื้อหาให้แก่สมาชิกของอุตสาหกรรมข่าวทั้งระบบ ทั้งโดยการกำหนดเป็นนโยบายที่แน่ชัด และการสั่งการโดยตรง นอกเหนือจากการเรียนรู้ของบุคลากรในฐานะที่เป็นสมาชิกขององค์กร ซึ่งจะมีผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพ รูปแบบ เนื้อหา วิธีการนำเสนอ ของหนังสือพิมพ์และรายการข่าว

5. กลุ่มผลประโยชน์ในสังคม ซึ่งพบว่า กลุ่มอำนาจทางการเมือง และกลุ่มผู้รับสาร เป็นกลุ่มสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการดำเนินบทบาทของอุตสาหกรรมข้าว ได้อย่างชัดเจนที่สุดนอกเหนือไปจากกลุ่มสังคมต่างๆ ที่แวดล้อมอุตสาหกรรมอยู่ ด้วยการแสดงออกถึงความต้องการลักษณะเนื้อหาบางประเภท ดังกรณี การเรียกชื่อมวลขนไปพบเพื่อชี้แจงแนวทางการเสนอข้าว ในช่วงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ รวมถึงลักษณะของการบังคับให้ออกอากาศข้าวและแถลงการณ์ฉบับต่างๆ ซึ่งจะสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐ ซึ่งผลจากการกระทำดังกล่าวทำให้กลุ่มผู้รับสาร และกลุ่มสังคมต่างๆ ต่อด้านการดำเนินบทบาทของอุตสาหกรรมข้าวโดยเฉพาะวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ จนนำมาสู่การยกเลิกกฎหมายและข้อบังคับของ กบว. รวมถึงการเรียกร้องให้มีการจัดตั้งโทรทัศน์ในระบบ ยู. เอช. เอฟ ขึ้น

ง. เนื้อหาของอุตสาหกรรมข้าว มีคุณลักษณะพื้นฐานที่สำคัญ 2 ประการ ซึ่งสืบเนื่องจากการมีองค์ประกอบในเชิงโครงสร้าง นวัตกรรม และการดำเนินบทบาทของอุตสาหกรรมเอง ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาที่สามารถใช้ประโยชน์และขายได้เสมอ (Disposability) ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ การผลิตซ้ำภายในวันเดียวกัน และการผลิตซ้ำข้ามวันหรือการตามข้าว
2. เนื้อหาที่มีความเหมาะสมในการนำเสนอ (Access) ด้วยกลวิธีต่างๆ ซึ่งจะแตกต่างกันตามประเภทสื่อ โดยอุตสาหกรรมข้าวหนังสือพิมพ์จะมีการบิดเบือนข่าวสาร การปิดกั้นโอกาสการนำเสนอ และการให้ความสำคัญกับประเด็นใดประเด็นหนึ่งมากกว่า ขณะที่อุตสาหกรรมข้าววิทยุกระจายเสียงมีการนำเสนอข่าวฝากหรือข่าวบังคับ การเก็บข่าวไม่ให้นำเสนอ การให้ความสำคัญกับประเด็นใดประเด็นหนึ่งมากกว่า การหลีกเลี่ยงไม่นำเสนอ และการเลือกเสนอข่าวเพียงบางส่วน และอุตสาหกรรมข้าววิทยุโทรทัศน์ มักมีการบิดเบือนข่าวสาร การปิดกั้นไม่นำเสนอเนื้อหา การให้ความสำคัญกับประเด็นใดประเด็นหนึ่งมากกว่า และการเลือกเสนอเนื้อหาเพียงบางส่วนเป็นหลัก

ข้อจำกัดในการวิจัย

เนื่องจากกระบวนการทำงานด้านสื่อสารมวลชนเรื่องซับซ้อน ยุ่งยาก ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้มีโอกาสเข้าไปร่วมสังเกตการณ์ในภาคสนามด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะงานวิจัยครอบคลุมถึงกลุ่มองค์กรข่าวทั้งในภาครัฐบาล รััฐวิสาหกิจและภาคเอกชน ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานต่างๆ มากมาย การวิจัยจึงทำได้เพียงการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เนื่องจากมีเวลาที่จำกัด นอกจากนี้ ข้อมูลบางประการที่เกี่ยวข้องกับบริบททั้งภายในและภายนอกองค์กรที่มีผลต่อการผลิตและกระจายข่าว ตลอดจนความต้องการของกลุ่มโฆษณา, นายทุนหรือเจ้าของ, กลุ่มอำนาจทางการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่มีผลต่อการผลิตและกระจายข่าวของอุตสาหกรรมข่าว เป็นต้น ถือเป็นประเด็นซึ่งผู้ให้ข้อมูลภายในองค์กรข่าวต่างๆ ส่วนใหญ่มักไม่สามารถเปิดเผยในรายละเอียดที่มากพอจึงต้องมีความคั่นคว้าเพิ่มเติมจากข้อมูลประเภทเอกสาร นอกจากนี้ผู้วิจัยไม่สามารถทำการศึกษา ส่วนผลิตรายการและข่าว ฆ่าสัตว์กิจการพลเรือน ศูนย์ปฏิบัติการกองทัพบก ซึ่งเป็นองค์กรข่าววิทยุกระจายเสียงของทหารได้ เนื่องจากผู้วิจัยเป็นคนนอก ดังนั้นงานวิจัยจึงให้ข้อมูลที่สมบูรณ์ในระดับหนึ่ง ซึ่งต้องการการคั่นคว้าวิจัยที่ลึกซึ้งเฉพาะองค์กรใดองค์กรหนึ่ง หรือศึกษาเฉพาะกรณีอุตสาหกรรมข่าวแขนงใดแขนงหนึ่งต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการพิจารณาถึง ภาพรวมของอุตสาหกรรมข่าวทั้งระบบ จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในรายละเอียดที่ลึกซึ้งขึ้น โดยการพิจารณาเฉพาะอุตสาหกรรมข่าวที่สังกัดสื่อใดสื่อหนึ่งเท่านั้น รวมถึงการศึกษาถึงกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อการดำเนินงานของอุตสาหกรรมด้วย โดยเฉพาะกลุ่มโฆษณา เพื่อให้เข้าใจถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับบทบาททางการผลิตและนำเสนอเนื้อหาของอุตสาหกรรมได้ชัดเจนขึ้นโดยใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์และลึกซึ้งมากขึ้น